

Agata OSTROWSKA-KNAPIK
Kraków

Wpływ czeski na innosłowiańską terminologię gimnastyczną

Idea powstania towarzystw gimnastycznych miała swoje źródło w przeobrażeniach gospodarczych, politycznych, kulturalnych oraz oświatowych osiemnasto- i dziewiętnastowiecznej Europy. Starano się bowiem budować silne państwa poprzez fizyczne i moralne odrażdżanie narodu, co wyrażało się między innymi w formowaniu organizacji społecznych.

Powstanie *Sokola* (*Sokół*) w Czechach, znajdujących się wówczas pod panowaniem monarchii austro-węgierskiej było wyrażeniem walki o autonomię i wolność narodową. Dzięki pracownikom takim jak: Jan Evangelista Purkyně, Julius i Eduard Grégrowie, Josef Barák, Emanuel Tonner, František Ladislav Čelakovský czy Karel Amerling zrzeszenie stało się środkiem wychowania obywatelskiego i znaczącym czynnikiem ruchu narodowego w walce o wolność. Przypisywano mu rolę „budziciela świadomości”¹. Rozrastająca się organizacja przedostała się poza granice Czech i objęła kolejno pozostałe narody słowiańskie. W Słowenii pierwsze gniazdo powstało w Lublanie w 1863 r., w Chorwacji w Zagrzebiu w 1874 r., w Polsce we Lwowie 1884 r., w Bułgarii powstały gniazda zrzeszone następnie w związek *Юнак* (*Junak*) w 1889 r., w Serbii w Karlovcu w 1904 r., w Rosji w 1908 r. oraz na Ukrainie, gdzie została rozpropagowana przez nauczycieli gimnastyki, którzy przeszczepiali jednocześnie terminologię gimnastyczną.

¹ Budziciel – działacz Czeskiego Odrodzenia Narodowego w XIX wieku. (por. Siatkowski, Basaj 1991, s. 50).

1. Wpływ czeski na język słoweński

Wprowadzenie ustawodawstwa w Monarchii Habsburskiej w latach 70 i 80 XIX wieku wpłynęło na pogłębianie się wzajemnych kontaktów narodów słowiańskich. Szczególnie bliskie sobie stały się narody czeski i słoweński, do czego przyczyniła się wspólna walka polityczna w Państwowej Radzie Wiedeńskiej oraz uczęszczanie wielu Słoweńców na Uniwersytet Praski. Zacieśniały się także kontakty pomiędzy organizacjami gimnastycznymi.

W roku 1870 stowarzyszenie w Lublanie zwróciło się do praskiego *Sokola* z propozycją, by zajęcia prowadził czeski nauczyciel gimnastyki. Posadę tę objął uczeń Mirosława Tyrša (współzałożyciela organizacji *Sokół*) Václav Z. Veselý. Podczas swojego rocznego pobytu w stolicy Słowenii wprowadził on sokolski system ćwiczeń, a także, z pomocą prof. Vavrů, który wcześniej już prowadził zajęcia z gimnastyki w lublańskim gimnazjum, przystosował czeskie nazewnictwo Tyrša do słoweńskiego (por. Stloukal 1999, s. 283–284).

Mając na uwadze braterstwo sokolskie, uważał za swoje święte zadanie, by z małymi zmianami terminy czeskie *zadomowiły się* w słoweńskich salach gimnastycznych. Opracował nie tylko gimnastyczne, ale i szermiercze nazewnictwo (ukazało się ono w *Novici* w roku 1871 r.), wprowadzając je do lublańskiego *Sokola* (Jandásek 1947, s. 90).

Po odejściu Veselego lublańskiemu *Sokolowi* przewodniczył Ivan Hribar, zwolennik słowianofilstwa, który jeszcze ściślej powiązał słoweńską organizację z czeską. Jego dzieło kontynuował od 1869 r. Viktor Murnik, wprowadzając system Tyrša w miejsce niemieckiego systemu ćwiczeń Jahna i Spiessa².

Pierwszy regulamin powstałej w 1863 roku organizacji *Sokol* zawiera kilka terminów sportowych, świadczących o nieustabilizowaniu jeszcze słoweńskiej terminologii gimnastycznej, jak fakt współlist-

² W użyciu były trzy zestawy ćwiczeń gimnastycznych: niemiecki – autorstwa F. L. Jahna, E. Eiselena i A. Spiessa, szwedzki P. H. Linga (przejęty wśród słowiańskich Sokółów tylko przez Polaków) oraz czeski stworzony przez M. Tyrša (por. Honzak, Jagič 2000, s. 287).

nienia konkurujących ze sobą nazw: *gimnastyka* (z greckiego *gymnós* ‘nagi’) i *telovadba*, z których derywowane są: *gimnastikovati*, *gimnastikovanje*, *gimnastikališče*, *gimnastiški* oraz *telovadni*, *telovadski*, *telovadnica* (‘sala gimnastyczna’). Regulamin obfituje w:

- a) rzeczowniki odczasownikowe bezprzyrostkowe: *tek* ‘bieg’, *dir* ‘kłus’, *hoja* ‘chód’; przyrostkowe: *hojovanje* ‘chodzenie’, *utrujevanje* ‘hartowanie’, *premagovanje* ‘opanowanie’;
- b) związki z czasownikiem: *vaditi se v hoji*, *teku*, *diru* ‘ćwiczenie się w chodzie, biegu, kłusie’.

Viktor Murnik uważał, że wzorowanie się na terminologii Tyrša ma dwie przyczyny: po pierwsze przystosowanie rodzimej terminologii gimnastycznej do języka słoweńskiego zagwarantowało nazewnictwu słoweńskiemu autentyczność, a po drugie w wyniku pokrewieństwa języków czeskiego i słoweńskiego terminy stały się zrozumiałe (por. Honzak, Jagić 2000, s. 294). Uważa się, że następujące czeskie terminy zostały przejęte do języka słoweńskiego:

- a) częste rzeczowniki odczasownikowe z przyrostkiem zerowym: *počep*, *poklek*, *vzlet*, *poskok*, *vis*; z przyrostkami: *-(j)a: lega* (cz. *leh*), *vaja* ‘ćwi- czenie’; *-(č)a: kreča*; *-ba: telovadba*; *-va: premenjava*; *-a/-e/-eva/-ova/-nje: kroženje*, *letanje*, *skakanje*;
- b) nazwy przyrządów gimnastycznych przejęte z niemieckiego bezpośrednio lub za pośrednictwem czeskiego: *bradla*, *kruhy*, *koza*;
- c) przymiotniki: *prosti* (cz. *prostý*), *redni* (cz. *řadový*);
- d) czasowniki: *nožiti*, *vrgati*, *vstoupiti*;
- e) złożenia: *enonožno*, *dvoročno*, *sonožno* (Honzak, Jagić 2000, s. 298).

Na grunt słoweński nie został jednak przeniesiony sposób tworzenia przysłówków za pomocą przyrostka *-mo* tak produktywny u Tyrša: cz. *zanožmo*, *přednožmo*. Zastąpiono go wyrażeniami określającymi kierunek ruchu: *gori-doli* ‘do góry–na dół’, *na levo-na desno* ‘na lewo–na prawo’.

We współczesnym języku słoweńskim funkcjonują takie terminy jak: *tek*, *korak* ‘krok’, *skok*, *predskok*, *klek*, *obrat*, *hoja*, *stoja*, *gibanje* ‘ruch’, *kroženje*, *prednoženje*, *odnoženje* (za: Vazzaz 1968).

2. Wpływ na język polski

W 1895 r. w *Przewodniku gimnastycznym Sokół* pojawiła się wzmianka o wydaniu przez związek lwowski *Słowniczka wyrazów gimnastycznych czesko-polskich i niemiecko-polskich*, mającego na celu „ułatwienie korzystania z oryginalnych dzieł i pism gimnastycznych w języku czeskim lub niemieckim” (*Przewodnik gimnastyczny*, „Sokół” XV, 1895, s. 136). Autor, dr Wenanty Piasecki, w przedmowie ubolewał nad brakiem odpowiednio wykształconego słownictwa polskiego. Konstatował, iż ćwiczący używają „niemieckich wyrazów jak takowe pierwsi nasi nauczyciele, Niemcy – lub też pod względem językowym opieszali Polacy – w używanie wprowadzili” (Piasecki 1867, s. 1).

Jeszcze wcześniej, w 1871 roku, we Lwowie ukazała się *Gimnastyka domowa*, wzorowana na niemieckich i francuskich podręcznikach oraz *Gimnastyka racjonalna* – obie negatywnie ocenione przez czeskiego krytyka J. Z. Veselego, uznane za „dziwne, nieuporządkowane słownictwo gimnastyczne [...] druhowie Polacy tak małą przywiązują wagę do unormowania terminologii gimnastycznej” („Sokół” 1873, s. 30).

8 kwietnia 1873 r. stanowisko nauczyciela gimnastyki we lwowskim Sokole obejmuje dwudziestotrzyletni Czech František Hochman, który zajął się również ujednolicaniem terminologii polskiej.

W r. 1898 Edward Madeyski opracował ponownie, po Wenantym Piaseckim, słownictwo gimnastyczne (por. Madeyski, 1890). Zasoń ten, wzbogacony z czasem o terminy z języka szwedzkiego, rozpatrywała komisja, która zajęła się reformą słownictwa w składzie: dr Eugeniusz Piasecki, Walerian Sikorski, prof. dr Tadeusz Lehr-Splawiński. Opublikowano je następnie w podręczniku Waleriana Sikorskiego *Gimnastyka, podręcznik metodyczny dla nauczycieli* (część II, Lwów 1930). Kolejna próba usystematyzowania terminologii gimnastycznej została podjęta w latach pięćdziesiątych na podstawie uchwał ogólnopolskich konferencji gimnastycznych wyższych szkół wychowania fizycznego, wyników osiągniętych w pracy szkoleniowej Polskiego

Związku Gimnastycznego oraz literatury gimnastycznej autorstwa wybitnego teoretyka Jana Fazanowicza (por. Mazurek 1971, s. 6).

Jan Ożdżyński, analizując współczesną terminologię sportową. Wśród zapożyczeń z innych języków wymienia także „ściśle odpowiedniki słowotwórcze rzeczownikowych form bezprzyrostkowych z pniami czasownikowymi” (Ożdżyński 1970, s. 60) i przymiotniki z sufiksem *-n*, np.: *nachwyt*, *napon* (obecnie *skok napięty*), *naskok*, *odboczka* (*przeskok odboczny*), *odmach*, *podchwyt*, *podmyk*, *przechwyt*, *przemach*, *przemyk*, *przenos*, *przewlek*, *unik*, *wymyk*, *wypad*, *wzmach*, *zakrok*, *zakroczny*.

Autor dostrzegł wpływ pokrewnych języków słowiańskich na powyższe terminy, co utrudnia jednoznaczne zaklasyfikowanie ich do form tłumaczonych lub zapożyczeń leksykalnych przyswojonych przez polski system morfologiczny. Polska terminologia gimnastyczna „jak wiadomo w poważnej swej części powstała przez bezpośrednie lub pośrednie kalkowanie wzorów czeskich (mianownictwo sokołskie), niemieckich, szwedzkich, duńskich i w okresie powojennym rosyjskich” (Ożdżyński 1970, s. 61).

O tym, że „czeskie nazewnictwo Tyrša stało się podstawą gimnastycznego nazewnictwa Polaków” wspomina również V. Procházka (1940). Natomiast Mieczysław Basaj i Janusz Siatkowski, jak wynika z moich badań, wśród bohemizmów w języku polskim z zakresu gimnastyki wymieniają: *cwał*, *rej* ‘taniec’, *szerm*, *utok* oraz *zbor* (por. Basaj, Siatkowski 1964–1966, cz. XI, s. 34; 1967–1976, cz. XIII, s. 37; cz. XV, s. 19, cz. XVI, s. 35).

W polskiej terminologii gimnastycznej funkcjonują obecnie nazwy, w przypadku których nie można wykluczyć wpływu czeskiego: *zakrok*, *wykrok*, *wypad*, *unik*, *klęk* (*jednonóż*, *obunóż*), *rozklęk*, *pobok* (‘oś poprzeczna do osi przyrządu), *zwis*, *podpór*, *wymyk*, *przemyk*, *kołowrót*, *odmach*, *przemach*.

3. Wpływ na język bułgarski

Języki czeski i bułgarski rozwijały się samodzielnie bez wzajemnych wpływów do wieku XIX, przynoszącego stabilizację języków

literackich. Działalność czeskich specjalistów w Bułgarii spowodowała przedostanie się do języka bułgarskiego nazw specjalistycznych z zakresu techniki, nauki i rzemiosła (Syrovátková 1964, s. 95).

Wpływem języka czeskiego na bułgarski zajmował się bułgarski lingwista Svietomir Ivanczev. Doskonała znajomość obu języków (m. in. w latach 1948–1949 był lektorem języka bułgarskiego na Uniwersytecie Karola w Pradze, 1974–1988 dyrektorem katedry językoznawstwa słowiańskiego na Uniwersytecie w Sofii) procentowała artykułami z zakresu lingwistyki, leksykografii, literaturoznawstwa, przekładu i publicystyki (Čajka 1992). Szczegółowym badaniom poddał terminologię ciesielską, stolarską, botaniczną i gimnastyczną³. Ta ostatnia kształtowała się i przeobrażała pod wpływem czeskim, któremu sprzyjały korzystne warunki w czasie powstawania organizacji sokolskiej. Działali w niej emigranci czescy, często polityczni, z ówczesnych Austro-Węgier, przenosząc na grunt bułgarski główne źródło nazewnictwa – czeską terminologię gimnastyczną utworzoną przez M. Tyrša. Ugruntowaniu terminów sprzyjała również ówczesna terminologia rosyjska przenikająca do Bułgarii, znajdująca się także pod wpływem czeskim (Kuchař 1967, s. 240). W porównaniu do innych terminologii daje możliwość krótkich i jasnych opisów wykonywanego ćwiczenia.

Terminy sprawiające wrażenie wyjątkowych struktur, niezbudowanych według zasad bułgarskiego słowotwórstwa, Svietomir Ivanczev (1966, s. 653) rozdzielił na dwie grupy:

1. Rdzeniowe (bezsufiksowe i bezprefiksowe) rzeczowniki odczasownikowe, jak np. *vuc* (cz. *vis*), *klek* (cz. *dřep* – przesunięcie semantyczne), *lez* (cz. *leh*), *max* (cz. *kmih*), *myt* (cz. *met*), *hvat* (cz. *hmat*), *bяz* (cz. *běh*). Wszystkie terminy, za wyjątkiem *max* (oznaczanym jako rzadki w *Słowniku współczesnego języka bułgarskiego*

³ Por. *České prvky v bulharské truhlářské terminologii*, 1963; *Чешки елементи в българската гимнастическа терминология*, 1966; *Към въпроса за създаване на българска национална ботаническа терминология*, 1975; *По въпроса за влиянето на чешкия език върху българския*, 1978.

go) oraz *бяг* (używa się *бягане, тичане*) stanowią żywą część współczesnej terminologii i literatury gimnastycznej. Na podstawie tak uformowanych terminów powstały: *полък, възмах, задмах, подмах, предмах, размах, задмят, предмят, размят, въ вмят, отмят, одмят* nie mające odpowiedników w czeskim i rosyjskim. Warunkowo można wymienić tutaj *скок* i *ход*, istniejące już wcześniej, nabierające jednak specjalnego znaczenia, jak również nieistniejące samodzielnie *-клон (наклон), -пад (напад, отпад)*.

2. Rzeczowniki prefiksalne wraz z derywatami, np.: *във-*: *въвмят*; *въз-*: *възмах*; *зад-*: *задлюеене* (cz. *záhup*), *задмахов* (cz. *odskok*); *на-*: *наклон* (cz. *předklon*); *над-*: *надхват* (cz. *nadhmat*); *от-*: *отскок* (cz. *odskok*); *под-*: *подмах, подскок*; *пре-*: *прескок* (cz. *přeskok*), *прехват* (cz. *přehmat*); *пред-*: *предлюеене* (cz. *předhup*), *предмах* (cz. *předkmih*); *раз-*: *размах, размят*.

Ivanczev przytacza również przejęte nazwy przyrządów gimnastycznych: *коза* (cz. *koza*), *кон* (cz. *kůň*), *маса* (cz. *stůl*), *кръг* (cz. *kruh*).

Niektóre z nich na gruncie czeskim są zapożyczeniami z niemieckiego, np. niem. *Wage*, cz. *váhy*, bułg. *везна (везни)*.

Obok tych terminów istnieją jednak typowe dla języka bułgarskiego rzeczowniki odczasownikowe, jak np. z przyrostkami: *-еж*: *седеж, стоеж*; *-не*: *спадане, люеене* (cz. *hup*).

Podobnie jak przejęte rzeczowniki z produktywnym w obu językach przyrostkiem *-ka* zbudowane zgodnie z zasadami bułgarskiego słowotwórstwa, np. *въловка* (cz. *vlnovka*), *стойка* (cz. *stojka*), *склонка* (cz. *vzklopka*), *разкращка* (cz. *roznožka*), które dały podstawę do utworzenia nowych bułgarskich terminów niemających odpowiedników w czeskim: *залупка, змиорка, чупка* (por. Ivanczev 1966, s. 658).

S. Ivanczev zaznacza również, że bułgarski nie jest niewolniczo zależny od czeskiego. W wielu przypadkach terminy utworzone są niezależnie, na przykład w miejscu przysłówków utworzonych przez Tyrša z przyrostkiem *-то* (*sedmo, ležto*) lub wyrazów typu: *jednoнож, оборуи* bułgarski ma imiesłowy: *сediaц, лежаиц* lub przymiot-

niki, np. *еднокрачен*. Natomiast czasowniki typu: *предпаžit, vzpažit* zostały zastąpione związkami: *ръце на пред, ръце на горе*.

4. Wpływ na język rosyjski

Sokolski system ćwiczeń zaczął rozpowszechniać się w Rosji na początku XX wieku, „gdzie w ostatnim czasie rozwijać się zaczął żywy ruch sokolski za sprawą czeskich nauczycieli gimnastyki rekrutujących się z szeregów sokolskich” (*Ottův slovník naučný*, t. XXIII, s. 626).

W porównaniu ze Słowianami południowymi przenikał najpóźniej. Ćwiczone głównie na przyrządach, a sam system konkurował z innymi, na przykład szwedzkim. Natomiast organizacja pozbawiona została charakteru walki narodowej przeciw rządowi absolutystycznemu (Wagner 1954, s. 351).

W 1905 roku w Rosji pracowało dwudziestu Czechów-nauczycieli gimnastyki (por. „Sokol” 1906, s. 88). Pięć lat później około stu (por. „Sokol” 1910, s. 222), a w 1911 stu pięćdziesięciu.

L. I. Orłow na łamach czasopisma „Gimnastyka” o czeskiej terminologii napisał:

Doskonalszą, w porównaniu do innych systemów, była wówczas terminologia sokolskiej gimnastyki. Pozwalała krótko i dokładnie określić formę wykonywanego ćwiczenia i obejmowała wystarczającą ilość ćwiczeń („Гимнастика” [Moskwa] 1952, s. 21).

W 1906 r. w czasopiśmie „Sokol” (1905, nr 5, s. 110–111 oraz 1906, nr 7, s. 175–176) wydrukowano *Tělocvičný česko-ruský slovníček. Názyvy přijaté a užívané cvičitelským sborem tělocvičné jednoty Sever v Petrohradě*. Słowniczek zawiera terminy M. Tyrša wraz z czeską transkrypcją, przetłumaczone z *Základové tělocviku*. Natomiast w 1909 ukazał się projekt kolejnego słownika pt. *Tělocvičný česko-ruský slovník. – Чешско-русский словарь гимнастической терминологии* („Sokol” 1909, nr 6, s. 160–165 oraz 1910, nr 1, s. 11, dodatek), który w porównaniu do *Slovnička* zawiera terminologię udoskonaloną i rozszerzoną do około sześciuset słów. Informacje o

autorach słownictwa rosyjskiego przynosi list, który ukazał się w czasopiśmie „Sokol”, a będący odpowiedzią na uwagi N. Manochyna odnośnie owych terminów:

Поглэд друа Manochyna, by шагъ укороченый былъ влѣстившимъ терминемъ нѣ шагъ соркащенны, dalej by на кистяхъ былъ stosowniejszy od на рукахъ jest sędem jednostki. Pracowali z nami rodzimi Rosjanie, którzy uważali inaczej. Podpisano: W imieniu komisji technicznej Sokoła Petersburskiego Kotler (*Ruské tělocvičné názvosloví*, „Sokol” 1910, nr 2, s. 46).

N. Manochyn przetłumaczył również wykłady z kursów gimnastycznych ČOS⁴ (*O soustavě sokolské*, Praha 1908), które w samym tylko roku 1911 zostały wydane czterokrotnie. Ujednolicono i udoskonalamo istniejącą już terminologię, np. z dwóch zaproponowanych: *клек – стой на коленях* (cz. *klek*); *оттолк – одраз* (cz. *odraz*); *стойка на руках – стойка на кистяхъ* (cz. *stoj o rukou*); *мерный побег – мерный бег* (cz. *poklus*) (Wagner 1954, s. 652) i innych zdecydowano się na drugi wariant.

E. I. Mielnikow w artykule *O českých elementach ve współczesnym języku rosyjskim* (1961, s. 140–150) zauważa czeski wpływ w następujących rosyjskich terminach: *велескок* (cz. *veleskok*), *выдерж* (cz. *výdrž*), *вис* (cz. *vis*), *свис* (cz. *svis*), *отбочка* (cz. *odbočka*), *предклон* (cz. *předklon*), *скорчка* (cz. *skrčka*), *слетище* (cz. *sletišťe*), *слетовый* (cz. *sletový*), *сед* (cz. *sed*), *стой* (cz. *stoj*), *уник* (cz. *únik*) itd.

Cały szereg kalek świadczy o przejęciu sposobu tworzenia nowych terminów za pomocą przedrostków: *пред-*: *предручить* (cz. *předpažit*), *за-*: *заручить* (cz. *zapažit*); *вз-*: *взручить* (cz. *vzpažit*).

Oddziaływanie czeskich struktur jest widoczne również w spotęgowanym tworzeniu nazw ćwiczeń rzeczownikowych od czasownikowych podstaw słotwórczych, pozbawionych charakterystycznego dla rosyjskiego języka literackiego sufiksu *-ни-е*, np. *кач* (cz. *hup*), *прусед* (cz. *dřep*), *полупрусед* (cz. *podřep*).

⁴ ČOS – Československá Obec Sokolska.

Pod wpływem czeskim powstały wyrazy z pierwszym członem *веле-* (cz. *vele-*, *vel-*), jak np. *велескок* (cz. *veleskok*), *велеоборот* (cz. *veletoč*), *велеперемет* (cz. *velpřemet*) itd.

Wpływ języka czeskiego daje się zauważyć w całym szeregu połączeń, np. *простой- простой вис* (cz. *vis prostý*), *смешанный - смешанный вис* (cz. *smíšený vis*).

L. P. Orłow, redaktor czasopisma „Гимнастика”, wytyka rosyjskiej terminologii gimnastycznej niezrozumiałość (1952). Zarzuca tłumaczowi, że zwiedziony zewnętrznym podobieństwem słów pokrewnych języków słowiańskich wprowadził do rosyjskiej terminologii czeskie terminy, z r u s z c z a j ą c je. W ten sposób powstały np. *вис стремглав* (cz. *vis střemhlav*), *вышмыг* (cz. *výmyk*), *перешмыг* (cz. *přesmyk*), *скорчка* (cz. *skrčka*), *прунянуть* (cz. *připatiti*) itp.

Autorzy innych artykułów traktujących o rosyjskiej terminologii także piętnują nieprawidłowe formy niezgodne z uzusem językowym, wśród których wymienia się: *взручить* (cz. *vzpažiti*), *заручить* (cz. *zapažiti*), *перешмыг* (cz. *přesmyk*), *мёты* (cz. *metry*), *уножить* (cz. *upožiti*), *загиб* (cz. *záhyb*), *взнос* (cz. *vznos*), *телоупражнятельная* (cz. *cvičitelna*) (za: Bryki 1950); *всклопка* (cz. *vzklopka*), *уник* (cz. *únik*), *велеперешмыг* (cz. *velepřemyk*) (za: Szlemin, Ukran 1954).

Do nazewnictwa sportowego z sokolskiej terminologii przeszło wiele terminów (dotyczących ćwiczeń wolnych, na przyrządach oraz skoków), które się zakorzeniły, pomimo iż w 1937 roku powołano specjalną komisję Naukowego Instytutu Wychowania Fizycznego w Leningradzie, w składzie: L. P. Orłow, I. A. Braźnik, G. S. Jegnatoszwilli, A. T. Brykin i lingwista prof. B. A. Łarin. Komisja nie przyjęła kalek przetłumaczonych mechanicznie z czeskiego, jak np. *скорчка*, *уник*, *стремглав*, *заручить*, *мёт*, *отсун*, *ссед*, *ручить*, *ножить*, złożień z *веле-*: *велеперешмыг*, *-шмыг*: *перешмыг*, *-ище*: *доскочище* itd. Natomiast czasowniki z przedrostkami typu: *предручить*, *взручить* zamieniono na związki: *руки вперед*, *вверх* itd.

W użyciu pozostały kalki semantyczne, jak np. *вис* (cz. *vis*), *сед* (cz. *sed*), *выкрут* (cz. *výkrut*), *завес* (cz. *závěs*), *вне* (cz. *vně*), *пере-*

max (cz. *přešvih*), *скреещение* (cz. *zkrřížení*), *снад* (cz. *spád*), *хвват* (cz. *hmat*), *соскок* (cz. *seskok*) itd. (za: Mielnikow 1961, s. 146).

* * *

Terminologia gimnastyczna utworzona przez Mirosława Tyrśa do-
czekała się wielu pochlebnych opinii (por. Havránek 1933, s. 112;
Straňai 1952; Kořalník 1988, s. 184). Pomimo dynamicznego rozwoju
i zmian, jakie zachodzą we współczesnej gimnastyce, pojawiania się
wciąż nowych dyscyplin sportowych i nieustannej potrzeby uzu-
pełniania i wzbogacania zasobu leksykalnego terminologia „bierze
początek z twórczości dr. Mirosława Tyrśa” (cyt. za Šterc 1972, s. 5).
O jej ponadczasowym charakterze świadczy fakt, że przedostając się
do innych krajów słowiańskich wraz z rozrastającym się Towarzy-
stwem Gimnastycznym *Sokół*, wpłynęła na kształt innoślwiańskiej
terminologii i zostawiła w niej trwałe ślad.

Literatura

- Basaj M., Siatkowski J., 1964–1966; *Przegląd wyrazów uważanych w litera-
turze naukowej za bohemizmy cz. I–III*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”
X, 1964, s. 60–75; XI, 1965, s. 72–90; XII, 1966, s. 66–82.
- Basaj M., Siatkowski J., 1967–1976; *Przegląd wyrazów uważanych w litera-
turze naukowej za bohemizmy cz. IV–XVII*, „Studia z Filologii Polskiej i Sło-
wiańskiej” VI, 1967, s. 7–24; VII, 1967, s. 5–31; VIII, 1969, s. 5–33; IX,
1970, s. 5–35; X, 1971, s. 5–34; XI, 1972, s. 5–46; XII, 1972, s. 5–44; XIII,
1974, s. 5–36; XIV, 1974, s. 5–41; XV, 1976, s. 5–41; XVI, 1977, s. 5–40;
XVII, 1978, s. 5–50; XVIII, 1979, s. 5–50; XIX, 1980, s. 5–14.
- Čajka M., 1992, *Za Světomirem Ivančevem (1920–1991)*, „Naše řeč”.
- „Гимнастика” 1950–1954, Moskwa, roczniki XVIII–XXIV.
- Havránek B., 1933, *Vývoj spisovného jazyka českého*, „Československá vlasti-
věda”.
- Honzak J., Jagič J., 2000, *Nastajanje slovenskega športnega izrazja*, „Sla-
vistična revija” [Ljubljana] III.
- Иванчев С., 1966, *Чешки елементи в българската гимнастическа термино-
логия*, [w:] *Годишник на Софийския Университет*, София.

- Jandásek L., 1947, *Tyršovo názvosloví*, Československá Obec Sokolska, Praha.
- Kořalník A., 1988, *Vznik Tyršova tělocvičného názvosloví*, „Teorie a praxe
tělesné výchovy” XXXVI.
- Kuchař J., 1967, *Nová studie vlivu češtiny na bulharštinu*, „Naše řeč”.
- Madyski E., 1890, *Nauka gimnastyki szkolnej*, Lwów.
- Mazurek L., 1971, *Gimnastyka podstawowa, słownictwo-systematyka*, War-
szawa.
- Мельников Е. И., 1961, *К вопросу о чешских элементах в современном
русском языке*, „Československá rusistika” III.
- Ottův slovník naučný, t. XXIII, Praha.
- Źdzyński J., 1970, *Polskie współczesne słownictwo sportowe*, Kraków.
- Piasecki W., 1867, *Słownictwo gimnastyczne*, Lwów.
- Procházka V., 1895, *Dr. Miroslav Tyrš a tělocvičné názvosloví sokolské, Cvičitel
20. Przewodnik gimnastyczny*, „Sokół” XV.
- Siatkowski J., Basaj M., 1991, *Słownik czesko-polski*, Warszawa.
„Sokol” 1873–1910.
- Šterc J., 1972, *Názvosloví základní tělesné výchovy*, Praha.
- Stloukal K., 1999, *Sokolstvo*, [w:] *Co daly naše země Evropě a lidstvu*, II. část:
Obrozený národ a jeho země na fóru evropském a světovém, Praha.
- Straňai K., 1952, *Dejiny telesnej výchovy II*, Bratislava.
- Syrovátková J., 1964, *K česko-bulharským jazykovým vztahům*, „Naše řeč”.
- Vazza, 1968, *Športna gimnastika ženske*, Mala športna knjižica, Ljubljana.
- Wagner M., 1954, *K otázce vytváření terminologických systémů v příbuzných
jazycích. Na okraj nového ruského gymnastického názvosloví*, „Sovětská
jazykověda” IV.